

Ireneusz IHNATOWICZ

Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku

PRZEDMOWA

Problemy edytorskie wyłaniające się przy coraz liczniejszych publikacjach źródeł historycznych dla czasów najnowszych doczekały się w ostatnich latach dyskusji. Okazją były przedmowy do kilku wydawnictw źródeł, gdzie próbowano dostosować niektóre z dotychczasowych zasad do potrzeb nowego materiału, recenzje, wreszcie prace i artykuły specjalnie tej sprawie poświęcone. Dla niektórych większych serii wydawnictw, jak m.in. publikacja lustracji dóbr królewskich (Pracownia Edytorska IH PAN) czy wydawnictwo źródeł do dziejów klasy robotniczej (Komisja przy IH PAN), opracowano — rzecz jasna tylko w zakresie potrzeb własnych — robocze instrukcje wydawnicze. W roku 1958 ukazały się powielone Materiały do instrukcji wydawniczej dla źródeł do dziejów najnowszych Polski w opracowaniu S. Kalabińskiego i F. Tycha¹. Nad materiałami tymi odbyła się dyskusja w Zakładzie Historii Partii i w Instytucie Historii PAN. W Studiach Źródłoznawczych Z. Kolankowski ogłosił artykuł w sprawie przyszłej instrukcji wydawniczej², a Przegląd Historyczny za rok 1961 zamieścił również rozważania w tej sprawie³. Choć do ostatecznego ustalenia zasad daleko, wstępne sformułowanie projektu przyszłej instrukcji może więc już obecnie ułatwić dalszą dyskusję.

Dyskusję tę w pewnym stopniu ułatwia też fakt, że za granicą podejmowano już próby ustalenia zasad wydawniczych dla źródeł najnowszych, że wspomnę tylko ostatnio opublikowaną radziecką instrukcję dla źródeł okresu porewolucyjnego lub sporo artykułów w niemieckich, rosyjskich i czeskich czasopismach archiwalnych i historycznych.

Przedstawiony tu projekt odnosi się do pisanych źródeł historycznych z ziem polskich z wieku XIX i początku wieku XX. Pojawiające się coraz częściej źródła pisane o specjalnym charakterze (buchalteria, statystyka) mogą być chyba publikowane na zasadach wyłożonych w projekcie, podobnie jak źródła o charakterze masowym, wymagające ujęcia tabelarycznego. Rozwiązania wymaga natomiast sposób publikowania w tym okresie rzadkich jeszcze źródeł fonograficznych (np. nagrania przemówień).

Chronologiczna granica zasięgu projektu zazębia się z instrukcją dla źródeł nowożytnych pod redakcją K. Lepszego⁴. Wydaje się, że w zależności od tego, czy w publikacji przeważają źródła z przełomu XVIII i XIX wieku, czy z lat późniejszych, jak również w zależności od tego, jak dalece publikowane źródła należą do typu wykształconego przed wiekiem XIX, wydawca mógłby posługiwać się bądź Instrukcją dla źródeł od XVI do połowy XIX wieku, bądź instrukcją dla źródeł z XIX i początku XX w. W każdym razie wydaje się uzasadnione przesunięcie początkowej granicy zasięgu projektu przed połowę wieku XIX⁵. Końcową granicę wyznaczyć należałoby na lata po pierwszej wojnie. Czy można będzie wydawać na podobnych zasadach źródła z okresu międzywojennego — pokaże praktyka⁶.

¹ Kalabiński i Tych, o.c.

² Kolankowski, o.c.

³ Ichnatowicz, o.c.

⁴ Lepszy, o.c.

⁵ Ichnatowicz, s. 164—166.

⁶ Ibidem i Kolankowski, s. 135.

Projekt instrukcji dotyczy publikacji dla celów naukowych. Wydaje się, że sprawę zasad wydawnictw źródeł XIX i XX wieku dla celów dydaktycznych i popularyzatorskich można rozwiązać w sposób proponowany przez A. Wolffa dla źródeł średniowiecznych⁷.

Projekt wzorem projektu prof. Wolffa ma układ zbliżony w miarę możliwości do układu instrukcji dla źródeł nowożytnych. W celu umożliwienia porównań zbieżności i różnic poszczególnych postanowień projektu i dotychczasowych instrukcji w przypisach do artykułów projektu podano numery odpowiednich artykułów instrukcji dla źródeł średniowiecznych (A. Wolff) i nowożytnych (K. Lepszy), choć porównywalność taka jest tylko względna, gdyż nie wszystkie artykuły projektu mają swoje odpowiedniki w instrukcjach i vice versa.

Po odesłaniu do dotychczasowych instrukcji przypisy do niektórych artykułów nawiązują również do odpowiednich propozycji zawartych w Materiałach, opracowanych przez S. Kalabińskiego i F. Tycha lub wyrażonych we wspomnianych dyskusjach i artykułach.

Na trzecim miejscu przypisy podają wzorem instrukcji dla źródeł nowożytnych tytuły publikacji źródłowych, w których można szukać przykładów rozwiązania danego problemu. Odmiennie jednak niż w instrukcji nowożytnej, podano również i takie publikacje, które zawierają rozwiązania inne niż proponowane w projekcie. Jest to uzasadnione dyskusyjnym charakterem projektu.

Mniejsza w porównaniu ze źródłami wcześniejszymi liczba publikacji źródeł z wieków XIX i XX i pewna ich jednostronność sprawiają natomiast, że projekt w niektórych swych postanowieniach zawiera luki trudne obecnie do rozwiązania z braku dostatecznych doświadczeń i przykładów praktycznych.

WYKAZ OPRACOWAŃ I PUBLIKACJI ŹRÓDEŁ CYTOWANYCH W INSTRUKCJI

- Carat i klasy posiadające w walce z rewolucją 1905–7 w Królestwie Polskim. Materiały archiwalne. Wyd. S. Kalabiński, Warszawa 1956. Cyt. Carat
- W. Darasz, Pamiętnik emigranta. Przygotowała do druku, wstępem i przypisami zaopatrzyła A. Rynkowska, Wrocław 1953. Cyt. Darasz
- Dyaryusz Sejmu z r. 1830–1831. Wydał M. Roztworowski, t. I–VI, Kraków 1907–1912. Cyt. Diariusz
- F. Hechel, Kraków i ziemia krakowska w okresie Wiosny Ludów. Pamiętniki. Wstępem i przypisami opatrzył Henryk Barycz, Wrocław 1950. Cyt. Kraków
- I. Ihnatowicz, W sprawie zasad publikacji źródeł historycznych z XIX i XX wieku, Przegląd Historyczny 52 (1961), z. 1, s. 164–172. Cyt. Ihnatowicz
- Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, pod red. K. Lepszego, Wrocław 1953. Cyt. Lepszy
- Instrukcje gospodarcze dla majątków wielkopolskich w pierwszej połowie XIX wieku, wydała J. Bielecka, Poznań 1959. Cyt. Instrukcje
- J. N. Janowski, Notatki autobiograficzne 1803–1853. Przygotował do druku, wstępem i przypisami opatrzył Marian Tyrowicz, Wrocław 1950. Cyt. Janowski
- Z. Kolankowski, O przyszłej instrukcji wydawania źródeł historycznych XX wieku, Studia Źródłoznawcze 4 (1959), s. 135–147. Cyt. Kolankowski
- KPP – Uchwały i rezolucje. Tom I. I–II Zjazd (1918–1923). Warszawa 1954. Cyt. KPP
- Listy emigracyjne Joachima Lelewela. Tom I–II. 1831–1841. Wydała i wstępem poprzedziła H. Więckowska, Kraków 1948–49. Cyt. Listy
- Listy Leopolda Kronenberga do Mieczysława Waligórskiego z 1863 roku. Przygotował do druku Stefan Kieniewicz. Wrocław 1955. Cyt. Kronenberg
- Listy Józefa Maksymiliana Ossolińskiego do Antoniego Grabowskiego 1813–1826. Wydał Bogdan Horodyski. Wrocław 1950. Cyt. Ossoliński
- Materiały archiwalne do historii stosunków polsko-radzieckich, t. I. Opr. A. Zatorski przy współudziale F. Kalickiej. A. Leinwanda, W. Pomykało, St. Rogulskiego, St. Wrońskiego pod red. N. Gąsiorowskiej. Warszawa 1957. Cyt. Materiały polsko-radzieckie
- Materiały do instrukcji wydawniczej dla źródeł do dziejów najnowszych Polski w opracowaniu S. Kalabińskiego i F. Tycha. Warszawa 1958. Zakład Historii Partii (tekst powielony). Cyt. Kalabiński i Tych
- Nowy Przegląd 1926 – reedycja – Książka i Wiedza 1961. Cyt. Nowy Przegląd
- J. Oxiński, Pamiętnik. Roczn. Oddziału P.T.H. w Łodzi, Łódź 1939. Cyt. Oxiński
- Polska działalność dyplomatyczna 1863–64. Zbiór dokumentów pod redakcją Adama Lewaka, t. I. Cyt. Działalność dyplomatyczna

⁷ Wolff, s. 156.

- Początki rozwoju kapitalistycznego miasta Łodzi (1820—1864), źródła opracowała A. Rynkowska. Warszawa 1960. Cyt. Łódź
- Proces Romualda Traugutta i członków Rządu Narodowego. Akta Audytoriatu Polowego z lat 1863/1864 pod redakcją E. Halicza opracowali A. Borkiewicz, C. Milewski, K. Morawska, F. Ramotowska, A. Sienkiewicz. Warszawa 1961. Cyt. Proces Traugutta
- Protokoły posiedzeń Koła Polskiego w Berlinie, t. I. Opracował i wstępem opatrzył Z. Grot, Warszawa 1956. Cyt. Protokoły
- Przemiany społeczne i gospodarcze w Królestwie Polskim 1815—1830, wybór tekstów źródłowych (wyd.) Stefan Kieniewicz. Warszawa 1951. Cyt. Przemiany
- Raporty Rajmunda Rembielińskiego Prezesa Komisji Wojewódzkiej Mazowieckiej z objazdu obwodu łęczyckiego w r. 1820, wyd. Z. Lorentz. Rocznik Oddz. Łódzk. P.T.H. Łódź 1928. Cyt. Raporty
- Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy, materiały i dokumenty, t. I, cz. I, wydali H. Buczek i F. Tych. Warszawa 1957. Cyt. SDKPiL
- Stanisław Staszic, Pisma filozoficzne i społeczne. Opracował i wstępem poprzedził B. Suchodolski, Warszawa 1954. Cyt. Staszic
- Teki Archiwalne. Wydawnictwo Naczejnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z. I-VII. Warszawa 1953—1961. Cyt. Teki Archiwalne
- Towarzystwo Demokratyczne Polskie o sile zbrojnej narodowej. Opracował M. Anusiewicz, wstępem opatrzył E. Kozłowski, Warszawa 1960. Cyt. Towarzystwo
- Walki chłopów Królestwa Polskiego w rewolucji 1905—1907. Zbrali i opracowali S. Kalabiński i F. Tych. Warszawa 1958. Cyt. Walki
- Wiosna Ludów, t. V. Teksty i materiały źródłowe. Warszawa 1953. Cyt. Wiosna Ludów
- A. Wolff — Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku. Studia Źródłoznawcze 1 (1957), s. 155—184. Cyt. Wolff
- Wybór tekstów źródłowych do historii kształtowania się klasy robotniczej na ziemiach polskich w XIX w. Pod red. N. Gąsiorowskiej, Wrocław 1958. Cyt. Wybór tekstów
- Wypisy źródłowe do historii wojennej, z. 1-13, Warszawa. Cyt. Wypisy
- Z Pola Walki — kwartalnik, 1958, nr 3. Cyt. Z pola walki
- Źródła do dziejów rewolucji 1905—7 w okręgu łódzkim, t. I cz. 1, wydali I. Ihnatowicz i P. Korzec. Warszawa 1957. Cyt. Rewolucja 1905
- Źródła do historii klasy robotniczej okręgu łódzkiego. Opracowała G. Missalowa. Warszawa 1957. Cyt. Źródła
- Źródła do historii miast łódzkiego okręgu przemysłowego w XIX wieku. Opracował R. Kaczmarek. Warszawa 1958. Cyt. Miasta

INSTRUKCJA

Uwagi wstępne

1

Źródła historyczne utrwała się i rozpowszechnia w drodze odtwarzania tekstu albo w drodze przekazywania treści źródła. Odtwarza się źródła w pełnym brzmieniu lub we fragmentach: a) w postaci podobizny (facsimile), b) drukiem.

Przekazuje się treść źródła za pomocą rejestrowania, tabulowania i innych sposobów. W ramach jednego wydawnictwa można stosować różne sposoby odtworzenia źródła lub przekazania jego treści zależnie od ważności i ilości materiału oraz od tego, czy jest on dostępny w innych publikacjach.

2

Źródła historyczne ogłasza się w zbiorach samoistnych lub w postaci załączników do innych prac. Instrukcja niniejsza przeznaczona jest dla wydawców zbiorów samoistnych. Poszczególne jej przepisy mogą być stosowane przy publikowaniu źródeł w pełnym brzmieniu jako załączników do prac konstrukcyjnych lub przy publikowaniu fragmentów tekstów źródłowych w przypisach.

1 Lepszy, p. 1,7; Wolff, p. 1,7. Proces Traugutta; Darasz; Rewolucja 1905, gdzie obok tekstów przedrukowywanych podaje się fotografie tekstów.

2 Lepszy, p. 2; Wolff, p. 2.

3

Instrukcja w całości dotyczy publikacji źródeł dla celów naukowych. Przy wydawaniu źródeł dla celów dydaktycznych lub popularyzatorskich wydawca może stosować się do zaleceń instrukcji w zakresie wynikającym z celu publikacji.

4

Wydawnictwo powinno zawierać źródła stanowiące określoną całość i tak dobrane, aby mogło służyć za podstawę prac badawczych i aby w zakresie źródeł, które obejmuje, jeśli to możliwe, zwalniało badacza od konieczności samodzielnych poszukiwań archiwalnych. Przykładem tego typu wydawnictw mogą być m.in. kompletne zbiory źródeł określonego typu, pochodzących z różnych zespołów (np. roczne sprawozdania inspektorów fabrycznych Królestwa Polskiego), publikacje źródeł obejmujące w całości jakiś zbiór lub zespół archiwalny albo jego określoną część (akta Sekretariatu Stanu Ks. Warszawskiego), wydania całości pamiętników jakiejś osoby, kompletne zbiory źródeł odnoszących się do jakiegoś faktu, osoby lub miejscowości (akta dotyczące procesu Traugutta), zbiory źródeł o podstawowym znaczeniu dla okresu historycznego lub inne podobne wydawnictwa.

5

W przypadku gdy wydawnictwo zawiera tylko wybór źródeł, należy je uzupełnić wyczerpującą informacją archiwalną wskazującą dokładnie nie opublikowaną resztę materiału należącą do zakresu wydawnictwa (29, 93f, 97, 111).

6

Do wydawnictwa źródeł mogą wejść, prócz źródeł stanowiących zasadniczy zrąb wydawnictwa (4), również niezbędne materiały uzupełniające bądź w pełnym brzmieniu, bądź w odpowiednim opracowaniu, które należy wyraźnie oddzielić w druku od źródeł stanowiących zasadniczy zrąb wydawnictwa.

7

Zaleca się stosowanie w ramach wydawnictwa układu chronologicznego źródeł według dat wystawienia lub sporządzenia źródeł. Wydawca może odstąpić od tej zasady i zastosować układ inny, który należy jednak w przedmowie uzasadnić (95). Ze szczególną ostrożnością podejmować należy decyzję stosowania układu tematycznego.

8

W nagłówkach publikowanych źródeł (rozdział V), w legendach (rozdział VI), przypisach (47), przedmowie (95–100), jak i we wszystkich innych objaśnieniach pochodzących od wydawcy używać należy terminologii przyjętej w archiwistyce i dyplomatyce w języku redakcji wydawnictwa (66).

4 Lepszy, p. 5; Wolff, p. 5; Kalabiński i Tych, p. 1.

Kalabiński i Tych, s. 6–7, przestrzegają przed podejmowaniem wydawnictw, które „przekształcają się w materiał ilustracyjny do powziętej z góry tezy...”; Ihnatowicz, s. 167–169 i 171–172.

Proces Traugutta, s. VIII i n. oraz s. LXXX; Walki, s. XX; Diariusz; Darasz; Janowski; Kronenberg.

5 Ihnatowicz, s. 171–172.

Źródła, s. XLIII oraz s. 803 podają jednak tylko nazwy zespołów bez podania sygnatur jednostek archiwalnych. Nie podają takiej informacji, mimo że są wyborem, m. in. Wybór tekstów, Przemiany.

6 Lepszy, p. 6; Kolankowski, s. 143–144; Proces Traugutta, s. 263–312; Oxiński, s. 364–370.

7 Lepszy, p. 8; Wolff, p. 7.

Kalabiński i Tych, p. 7; Kolankowski, s. 143.

Np. układ geograficzny według miejscowości wystawienia lub sporządzenia źródeł lub wedle miejscowości, których źródła dotyczą, układ wg proveniencji źródeł, układ wedle rodzajów materiału (np. według rodzajów ksiąg buchalteryjnych) i inne.

Przykłady stosowania układu ściśle chronologicznego: KPP. Układ geograficzno-chronologiczny stosują Walki; Miasta. Układ rzeczowy (tematyczny): Rewolucja 1905; Przemiany.

8 Kalabiński i Tych, p. 8–10; Kolankowski, s. 136–138. Odmienne Wypisy, z. 13.

9

Wydawca może odstąpić od zasad niniejszej instrukcji i stosować konsekwentnie zasady odmienne, powinien jednak w przedmowie (100) przedstawić i umotywić tego rodzaju zmiany.

10

Przy wydawaniu tekstów obcojęzycznych wydawca może, jeśli uzna to za niezbędne, posługiwać się odpowiednimi obcymi instrukcjami wydawniczymi w zakresie przygotowania podstawy druku (20–23). W zakresie pozostałych zagadnień wydawniczych powinien stosować się do niniejszej instrukcji.

Część pierwsza

Podstawa wydania

Rozdział I

Tekst i odmianki tekstowe

11

Podstawą wydania jest rękopis (autograf, oryginał, koncept, minuta, kopia) lub druk.

12

W przypadku gdy istnieje kilka przekazów tego samego źródła, za podstawę wydania służy ten, który dotarł do odbiorcy lub dla niego był przeznaczony (84). (Np. w korespondencji urzędowej oryginał a nie minuta, w prasie tekst wydrukowany a nie rękopis lub korekta, w stenogramach tekst poprawiony i przepisany przez stenografa, przy depeuszach tekst doręczony przez pocztę, w aktach ustawodawczych — tekst opublikowany w oficjalnych zbiorach praw lub innych podobnych publikacjach itp.). Wydawca może odstąpić od zasady wyżej wyłożonej, powinien jednak umotywić to w przedmowie (100) gdy odstępstwo dotyczy całej publikacji, a w przypisach do poszczególnych tekstów (47–51), gdy ma charakter wyjątku.

13

Jeśli zachowało się kilka przekazów tego samego źródła, należy w przypisach tekstowych (47–51 i 57–63) podać wszystkie odmianki lub skreślenia różniące pozostałe przekazy od przekazu przyjętego za podstawę wydania, jeśli odmianki te mogłyby mieć jakiegokolwiek znaczenie dla badacza, a w legendzie (85) podać, że przekazy takie istnieją, jak również podać ich miejsce przechowywania. Jeśli między poszczególnymi przekazami źródła istnieją duże różnice, miejsca różniące się należy w przypadku publikacji

9 Lepszy, p. 3; Wolff, p. 3.

10 Rewolucja 1905, s. 5.

11 Lepszy, p. 9.

Przykłady wydawnictw opartych wyłącznie na tekstach rękopiśmiennych: Łódź; Darasz; na tekstach drukowanych i rękopiśmiennych: Wybór tekstów; Staszic; wyłącznie na tekstach drukowanych: Nowy Przegląd; Towarzystwo; wyłącznie na tekstach drukowanych lub na wydaniach rękopisów: Przemiany; Wypisy z. 13. Maszynopis traktuje się jak rękopis.

12 Lepszy, p. 10, 12, 15; Wolff, p. 9.

Kalabiński i Tych, p. 6, zajmują podobne stanowisko, jednak w p. 11 i 12 w stosunku do tekstów publikowanych w prasie zalecają jako podstawę przyjąć rękopis autorski, a w stosunku do depeusz — tekst nadany. Ihnatowicz, s. 170.

13 Lepszy, p. 10, 11, 13; Wolff, p. 9, 12.

Kalabiński i Tych, p. 6–10.

Przykłady podawania w legendzie informacji o różnych przekazach tekstu: Miasta nr 33, 36, 38, 40, 69, 109; Odmianki w przypisach: Wybór tekstów, s. 137; Źródła, nr 336; w przypisach ale inaczej: Staszic.

źródła w pełnym brzmieniu (24–28) drukować równolegle w kolumnach obok siebie (pagina fracta). W przypadku publikacji źródła w formie skróconej (29–35) uwzględnić należy tylko przekaz przyjęty za podstawę wydania, a w przypisach podać odmianki lub informacje o odmiankach różniących pozostałe przekazy.

14

Wydawca może jednak pozostawić bez uwzględnienia w druku współczesne lub późniejsze kopie oryginału przyjętego za podstawę wydania, przedruki i dalsze edycje, jeśli oparte są na tym samym przekazie co zachowany i przyjęty za podstawę pierwodruk lub na samym pierwodruku, falsyfikaty, jeśli nie odegrały istotnej roli i nie uchodziły za autentyki, współczesne lub późniejsze przekłady zachowanego tekstu oryginalnego, jeśli nie mają cech, o których mowa w p. 12. Powinien jednak wydawca w legendzie (85) podać, że takie kopie, przedruki, falsyfikaty i przekłady istnieją i wskazać miejsce ich przechowywania.

15

W przypadku gdy źródło ma kilka wersji równorzędnych w różnych językach (np. niektóre traktaty międzynarodowe) wydawca może jako podstawę wydania przyjąć jedną tylko wersję, a w przedmowie (95) lub w przypisach (47–51) uzasadnić wybór. Jeśli nie wszystkie różnojęzyczne wersje mają wagę równorzędną, podstawą wydania jest wersja, z której dokonano tłumaczenia lub która odpowiada warunkom wymienionym w p. 12, co należy stwierdzić w przedmowie (95) lub w przypisach (47–51). W każdym przypadku wydawca obowiązany jest stwierdzić w legendzie (85) istnienie różnojęzycznych wersji, a ewentualne różnice między nimi może traktować jak odmianki zgodnie z p. 13–14.

16

Kryptogram przed wydaniem należy dekryptować lub odcyfrować i drukować w tej postaci. W przypadku gdy zachował się również clair, podstawę wydania przyjąć należy zgodnie z zaleceniem p. 12 i z uwzględnieniem ewentualnych różnic między przekazami (13). W każdym przypadku wydawca powinien zaznaczyć w legendzie (85) istnienie kryptogramu i podać klucz w przypisie (47–51). Gdy tylko część tekstu przyjętego za podstawę wydania jest szyfrowana, należy tekst dekryptować (odcyfrować) i drukować w tej postaci, a w przypisie omówić. W szczególnie ważnych lub trudnych przypadkach kryptogram i clair mogą być drukowane równolegle.

17

W przypadku gdy istnieje uzasadnione przypuszczenie, że przekaz, który zgodnie z p. 12 należałoby przyjąć za podstawę wydania, uległ jakimkolwiek zmianom na skutek ingerencji zewnętrznej, a nie na skutek ewolucji myśli wystawcy (autora), należy mimo to przyjąć go za podstawę wydania i niezależnie od uwzględnienia odmianek — zgodnie z p.13 — w przypisach (47–51) uzasadnić takie przypuszczenie.

18

Falsyfikat może być podstawą wydania jedynie w przypadku, gdy odegrał istotną rolę i uchodził za autentyk.

14 Lepszy, p. 12; Wolff, p. 11–12, 14.

Por. Kalabiński i Tych, p. 9.

Carat, tekst nr 253; Diariusz, s. IX-X; Towarzystwo s. 19–20; Na wydawnictwach źródłowych, a nie na rękopisach oparte Przemiany; Wypisy z. 13 i częściowo Wybór tekstów.

15 Por. Kalabiński i Tych, p. 14–15.

Walki, nr 72; Źródła s. LIV; Carat, s. 439; Rewolucja 1905, nr 75.

16 Lepszy, p. 17, 18; Kalabiński i Tych, p. 16;

Działalność dyplomatyczna; Rewolucja 1905, nr 87.

17 Np. na skutek zmian wprowadzonych przez cenzurę lub tp.

Kalabiński i Tych, p. 12, zalecają postępowanie odmienne.

18 Lepszy, p. 19.

19

Tekst źródłowy należy publikować ze wszystkimi załącznikami do niego należącymi, nie wyodrębniając tych załączników w osobne jednostki wydawnicze (61). Jeżeli jednak załączniki były uprzednio pismami mającymi byt samoistny (np. dołączone do raportu landrata odezwy organizacji politycznych), wydawca powinien publikować je jako osobne pozycje, a w przypisie wskazać na powiązanie z tekstem, do którego były dołączone.

Rozdział II

Przygotowanie tekstu źródłowego do druku

A. Zasady ogólne

20

Z podstawy wydania (11–19) sporządza się kopię wydawniczą, która służy jako podstawa druku.

21

Przy sporządzaniu kopii wydawniczej pisownię źródła należy całkowicie modernizować. Wydawca może zachować pisownię źródła lub może oddać w druku szczególne jej cechy, jeśli ma to znaczenie dla badacza (55). Uzasadnione jest np. zachowanie pisowni źródła, gdy wskazuje ona na środowisko, z którego pochodzi wystawca lub w którym powstało źródło.

22

Wydawca może przy modernizacji pisowni źródeł obcojęzycznych posługiwać się instrukcjami obcymi (10) lub może przyjąć własne zasady modernizacji — powinien jednak je uzasadnić (100) i stosować konsekwentnie w całym wydawnictwie.

23

Wszelkie imiona własne w tekście (nazwiska, nazwy miejscowości itp.) podawać należy w języku i brzmieniu oryginału. W przypadku różnic w pisowni tej samej nazwy należy bez zaznaczania tego ujednolicić ją w ramach całego wydawnictwa, pozostawiając brzmienie źródła i przyjmując pisownię dzisiejszą (nazwy geograficzne), a przy nazwiskach pisownię podpisu lub pisownię najczęściej w tekście używaną. Gdy dla określenia jednej i tej samej miejscowości lub osoby tekst używa różnych nazw (np. Dęblin i Iwangorod) należy je zachować (73, 106).

19 Kalabiński i Tych, p. 21.

Walki, t. I, gdzie nr 1 jest załącznikiem do nr 3 (przypis 1);

Rewolucja 1905, nr 91–93; Źródła, nr 380. Postępowanie odmienne (załączniki oddzielnie): Carat, nr 186–187.

20 Lepszy, p. 21; Wolff, p. 16.

21 Lepszy, p. 21; Wolff, p. 16; Kalabiński i Tych, p. 23.

Kolankowski, s. 145: „Należy stosować dzisiejszą obowiązującą ortografię i interpunkcję. Wyjątek stanowią teksty gwarowe ogłaszane dla zachowania kolorytu lokalnego“.

Ihnatowicz, s. 169–170.

Przykłady modernizacji — Instrukcje; Proces Traugutta, s. LXXXIV, choć pozostawiono pisownię nazw geograficznych bez modernizacji; Teki Archiwalne, nr VII; Wybór tekstów, s. XLIX; Oxiński, s. 159; Protokoły, gdzie pozostawiono słusznie osobliwości świadczące o wymowie.

Przykłady częściowej modernizacji lub pozostawienia dawnej pisowni — Diariusz (nie doprowadza pisowni źródła do stosowanej w chwili wydania), i Łódź.

22 Lepszy, p. 22; Wolff, p. 16.

23 Kolankowski, s. 145; Ihnatowicz, s. 170.

R. Kołodziejczyk i T. Łepkowski, Źródła do historii klasy robotniczej okręgu łódzkiego, rec., Z Pola Walki, 1958, nr 2, s. 214.

Źródła, s. LIV; Proces Traugutta, s. 37 i n.

B. Uproszczenia

24

Opuścić należy w tekście źródła bez omawiania w przypisach i bez zaznaczania wszystkie nieistotne jego części, jak również te elementy, które całkowicie wykorzystano w nagłówku (68—76) lub w legendzie (83—91). W szczególności opuścić należy:

Nadruki lub stemple firmowe, adresy lub inne formy intytulacji wstępnych, chyba że mogą one mieć znaczenie prawne lub polityczne.

Początkowe i końcowe formuły grzecznościowe oraz podpisy w listach, chyba że mogą one świadczyć o wzajemnym stosunku korespondentów.

Podpisy w korespondencji urzędowej prócz podpisu wystawcy, podpisy zbiorowe.

Datację i miejsce wystawienia (datowania) źródła.

Formuły i podpisy uwierzytelniające kopię.

Końcowe formuły protokołów lub umów typu „działo się jak wyżej“ lub „na powyższym protokół zakończono“.

Kancelaryjne adnotacje wystawcy i odbiorcy, jeśli mają one charakter wyłącznie formalny (prezentaty, czasem dekretacje itp.). Por. też p. 57—59, 62, 83—91.

W depezbach pisanych na formularzu wszelkie elementy mające służyć potrzebom kontroli i ewidencji urzędu telegraficznego (nazwisko telegrafisty, numer przewodu lub aparatu, obliczenia opłaty itp., jak również tytuły tych rubryk formularza). Inne podobne elementy tekstu.

W szczególnych przypadkach, gdy którykolwiek z tych elementów mógłby mieć dla badacza znaczenie, a nie został wykorzystany w nagłówku lub legendzie, można podać odpowiednie informacje w przypisie (47—51), a jeśli to niemożliwe — drukować tekst bez odpowiednich opuszczeń.

25

W tekście źródła pominąć należy również wszystkie pieczęcie, zaznaczając tylko ich miejsce znakiem M.P. (prócz stempli nagłówkowych, których się nie zaznacza), nadruki skarbowe na papierze, które podać należy w przypisach (47—51).

26

W przypadku publikacji większej ilości zwięzłego materiału, w którym występują niezmiennie istotne elementy powtarzalne (np. tytuły, warunki prenumeraty, skład redakcji itp. przy reedycji czasopism), wydawca może opuścić te stałe elementy tekstu pozostawiając je tylko w pierwszym tekście. Każdorazowe zaznaczanie tych opuszczeń jest zbędne, wystarczy omówić je w przedmowie.

27

Wydawca może opuścić część tekstu i drukować tylko jego fragmenty, jeśli część opuszczona jest wydrukowana w tym samym lub innym łatwo dostępnym wydawnictwie albo też jeśli nie należy ona do zakresu objętego wydawnictwem. Wydawca powinien opuszczenia tego rodzaju zaznaczyć dwiema kreskami — — i omówić w przypisie tekstowym (47—51). Opuszczenia występujące w podstawie wydania zaznacza się pięcioma kropkami i ewentualnie objaśnia w przypisie tekstowym.

24 Lepszy, p. 24; Kalabiński i Tych, p. 25; Kolankowski, s. 146.

Proces Traugutta, s. LXXXIII i teksty *passim*; Walki; Carat, s. XXVIII. Odmienne. Protokoły s. 53.

25 Kalabiński i Tych, p. 44.

W niektórych wydawnictwach opis pieczęci podawany bywa w przypisach: Źródła; Teki Archiwalne; w innych w legendzie: Walki.

26 Kalabiński i Tych, p. 55; Nowy Przegląd.

27 Lepszy, p. 24—25; Wolff, p. 17; Kalabiński i Tych, p. 35—36.

Wybór tekstów; Rewolucja 1905; Walki: Wiosna Ludów, s. 221—224 i n.; opuszczenie wydawcy zaznaczono w tekście w nawiasie prostokątnym antykwą słowami: [następują wypowiedzi poszczególnych sekcji]. Przemiany — w niektórych przypadkach opuszczenia objaśnione przypisem, w innych nie, zawsze zaznaczone trzema kropkami w nawiasie prostokątnym.

28

W źródłach statystycznych, buchalterii wydawca może publikować również tylko poszczególne tabele lub konta, albo tylko sumy końcowe lub wyciągi zestawień, tabel, rachunków lub kont, może też opuścić niektóre rubryki tabeli, zawsze jednak pod warunkiem, że nie zniekształci to informacji przedstawianej w publikowanym fragmencie przez oderwanie jej od kontekstu i nie będzie sprzeczne z fachowymi zasadami przyjętymi w danej dziedzinie. Zaznaczając opuszczenia wydawcy (27) należy w takich przypadkach określić stosunek publikowanego fragmentu do całości, z której fragment ten pochodzi, i podać sumy kont lub łączne sumy pozycji opuszczonych, jeśli jest to niezbędne do prawidłowego rozumienia publikowanego tekstu.

29

Wydawca może zamiast tekstu źródłowego opublikować tylko jego regest zbudowany zgodnie z zasadami wyrażonymi w p. 67–78. W takim przypadku treść tekstu może być w regeście (74 i 77) przedstawiona obszerniej (5, 13, 93f). Z zasady należy zastępować regestami teksty już wydrukowane w łatwo dostępnych wydawnictwach. Regest zastępujący tekst należy opatrzyć normalną legendą (83–91), a drukować kursywą (46).

30

Wydawca może materiał masowy, typowy (np. meldunki o strajkach, protokoły w sprawie wypadków przy pracy lub podobny), zawierający informacje o tym samym charakterze, publikować w formie tabeli z zachowaniem zasad wyrażonych w p. 13, 31–35.

31

Jeśli źródła, które wydawca zamierza publikować w tabeli, mają zewnętrznie formę jednolitą, należy tabelę (32–35) (zestawienie zbiorcze) poprzedzić jednym przykładowo wybranym przekazem. Publikuje się ten przekaz w pełnym brzmieniu. W przypisie należy powiązać tę jednostkę z tabelą.

32

W tabelach (zestawieniach tekstów typowych) należy zamieścić wszystkie teksty wchodzące w zakres ustalony tytułem tabeli i stosując się do p. 13–14 i 33–35.

33

Każdy tekst stanowi osobną pozycję w zestawieniu. Nie należy w zestawieniach sumować, odejmować lub w inny sposób łączyć w jednej pozycji danych z różnych tekstów. Zestawienie powinno zawierać następujące rubryki:

1. Liczba porządkowa tekstu w ramach zestawienia;
2. Data i miejsce wystawienia (datowania) tekstu;
3. Wystawca, autor tekstu;
4. Odbiorca tekstu;
5. Legenda;
6. Dalsze rubryki przeznaczone na ujęcie informacji zawartych w tekście.

Rubryki 1–5 należy wypełniać stosując odpowiednio zalecenia zawarte w punktach 67–76 niniejszej instrukcji. Jeśli niektóre elementy występujące w tych rubrykach są stałe dla całego materiału ujętego w zestawieniu (np. wystawca), można odpowiednią rubrykę z zestawienia usunąć i ten stały element uwidocznić w nagłówku zestawienia (67). W rubrykach 6 i dalszych należy ująć słownie lub liczbowo skróconą treść tekstów, tak aby tytuły tych rubryk wyczerpywały wszystkie informacje zawarte w tekstach, lecz aby nie sugerowały żadnej interpretacji tych informacji. W zestawieniu podać można wyłącznie

28 Teki Archiwalne, z. VII.

29 Lepszy, p. 25; Kalabiński i Tych, p. 37. Walki.

30–35 Ihnatowicz, s. 168–169; również Źródła, s. LI.

informacje pochodzące z tekstów, których sygnatury podano w przeznaczony do tego rubryce zestawienia i zawsze w brzmieniu tekstu źródłowego. Tytuły rubryk należy tak formułować, by każda rubryka dotyczyła jednego tylko zagadnienia (punktu, informacji) występującego w publikowanych źródłach.

34

Przy wszelkich tabelach zbiorczych zważać należy, aby nie przekształciły się one w rodzaj opracowania problemu. Niedopuszczalne jest więc sumowanie informacji zawartych w poszczególnych tekstach, przekształcanie liczb względnych w wielkości absolutne itp. operacje.

35

Zestawienia tekstów drukuje się kursywą (46).

36

Rozwiązać należy wszystkie skróty występujące w tekście zachowując lub wprowadzając zamiast słów pełnych:

- a) skróty na oznaczenie jednostek czasu, miar liniowych, objętości, wagi, pieniędzy, prędkości, mocy, siły lub innych jednostek technicznych;
- b) skróty konwencjonalne, jak itd. (i tak dalej);
- c) skróty wyrazów służących do oznaczania dostojności i skróty grzecznościowe, jak JWP (Jaśnie Wielmożny Pan), J.E. (Jego Ekszelencja);
- d) skróty tytułów i stopni służbowych, jak płk (pułkownik), dr (doktor);
- e) inne skróty ustalone przez wydawcę w wykazie skrótów (101), lub w przypisach tekstowych (50).

Wydawca powinien doprowadzić wszystkie pozostawione skróty oznaczające to samo słowo do jednolitej formy w całym wydawnictwie, zgodnej z dzisiejszymi zasadami pisowni. Jeden skrót nie może mieć kilku znaczeń.

37

Skróty rozwiązywać należy bez użycia nawiasów prostokątnych. W przypadku jednak gdy wydawca ma wątpliwość co do sposobu rozwiązania skrótu, powinien rozwiązanie podać antykwą w nawiasie prostokątnym. Wyjątek stanowią nazwiska, nazwy miejscowości i inne imiona własne podane w postaci skrótu. Bez względu na stopień pewności rozwiązywać je należy antykwą w nawiasie prostokątnym (46). W szczególnym przypadku wydawca może w przypisie tekstowym (47 i 50) uzasadnić sposób rozwiązania lub wyrazić swoje wątpliwości.

38

Gdy publikowany koncept lub minuta dla skrócenia opuszczają fragmenty zapożyczone z innego tekstu i wskazują źródło zapożyczenia, należy na podstawie tego źródła fragment zapożyczony odtworzyć, oznaczyć odsyłaczami i objaśnić przypisem tekstowym (47–51 i 63).

39

Wszelkie kryptonimy lub pseudonimy występujące w tekście należy podać bez zmian, rozwiązując je bezpośrednio potem kursywą (46) w nawiasie prostokątnym. W szczególnych przypadkach wydawca może omówić je w przypisie.

36 Lepszy, p. 26; Wolff, p. 19, 22; Kolankowski, s. 145.

SDKPiL; Walki; Skróty nie ujednolicone w wydawnictwie: Materiały polsko-radzieckie; Oxiński.

37 Lepszy, p. 26, 28; Wolff, p. 21; Kolankowski, s. 145; Kalabiński i Tych, p. 28, 31, 34;

SDKPiL; Proces Traugutta; Źródła. Odmienne: Towarzystwo.

38 Wolff, p. 23. Lepszy, p. s. 53. Częste w praktyce kancelaryjnej polecenia dla kopisty: „tu przepisać z pisma... nr... z dnia....“.

39 Lepszy, p. 29; Kalabiński i Tych, p. 32, 33, zalecają rozwiązywanie antykwą.

SDKPiL podaje rozwiązania wątpliwe w przypisie.

C. Daty

40

Daty podaje się w całym tomie jednakowo, oznaczając dzień i rok cyfrą arabską, miesiąc rzymską bez oddzielania kropkami. Daty podane w źródle według rachuby czasu innej niż dzisiejsza należy pozostawić, a obok kursywą (46) w nawiasie prostokątnym rozwiązać.

D. Cyfry

41

Cyfry rzymskie lub wszelkie inne sposoby wyrażania ilości należy zastąpić cyframi arabskimi. Wyjątek stanowią i wyrażane są cyframi rzymskimi: oznaczenia miesięcy, numeracja panujących, zwroty i nazwy, w których używa się tradycyjnie cyfr rzymskich (np. X Pawilon). Numerację punktów, paragrafów, części, jak też numerację występującą w podziałach wielostopniowych w publikowanych tekstach, jeśli sposób wyrażenia ilości lub numeracji służy dodatkowo do przekazania jakiegoś znaczenia (np. rząd, stopień podziału), w zasadzie należy pozostawić bez zmian, usuwając jedynie napotkane niekonsekwencje. Ułamki należy pisać na kresce poziomej, a nie ukośnej.

E. Interpunkcja

42

Interpunkcję należy całkowicie modernizować, tak jednak, aby nie zmienić myśli pisarza. W przypadkach szczególnych można w przypisie tekstowym zaznaczyć interpunkcję podstawy wydania. Do oddania nawiasów podstawy wydania służą nawiasy okrągłe ( ). Jeśli w źródle znajdują się cytaty, należy je ująć w cudzysłów i drukować jak pozostały tekst źródła.

F. Podpisy

43

Podpisy zaznaczone na kopiach (nie na przebitkach) oddaje się w druku znakiem (—) obok podpisu, przy podpisach oryginalnych znaku tego nie należy stawiać.

Rozdział III

Postać zewnętrzna i strona graficzna tekstu

44

Wydawca może zmieniać alineację tekstu z wyjątkiem tekstów o charakterze prawnym, nie powinien jednak naruszać lub zmieniać zasadniczego układu tekstu, szczególnie w tych przypadkach, gdy może to powodować zmiany znaczeniowe. W miarę potrzeby wydawca może:

- a) zaznaczyć w dłuższych tekstach początek każdej nowej strony tekstu liczbą kolejną kursywną w nawiasie prostokątnym, poprzedzoną literą k (karta) lub s (strona),
- b) zaznaczyć w przypisie tekstowym zmianę ręki pisarza, zmianę atramentu lub tp.

40 Lepszy, p. 33; Wolff, p. 24; Kalabiński i Tych, p. 38.

Kolankowski, s. 145, zaleca oznaczanie miesięcy słownie.

Walki rozwiązują daty kursywą, zaś Źródła — antykwą.

41 Lepszy, p. 35; Wolff, p. 25; Kalabiński i Tych, p. 39.

42 Lepszy, p. 34; Wolff, p. 29; Kolankowski, s. 145; Kalabiński i Tych, p. 24.

Przykłady modernizacji: Instrukcje; częściowej modernizacji: Łódź.

43 Odmienne oznacza podpisy Proces Traugutta, passim; Instrukcje.

44 Lepszy, p. 36; Wolff, p. 30—32; Kalabiński i Tych, p. 41; Protokoły s. 53.

Wydawca może opuścić bez zaznaczania wszelkie formalne wyróżnienia tekstu dokonane przez wystawcę lub odbiorcę, jak:

- a) podkreślenia lub wyróżnienia innym pismem wszystkich nazwisk w tekstach urzędowych, jeśli wyróżnienie takie nie służyło do przekazania jakiegoś znaczenia,
- b) wyróżnienia imion panujących lub tytułów urzędowych,
- c) wyróżnienia niektórych części tekstu w odezwach, ogłoszeniach itp.,
- d) inne wyróżnienia, które nie służą do przekazania treści istotnej dla badacza.

Jeśli wydawca uzna, że wyróżnienia jakiegokolwiek części tekstu mogą mieć znaczenie dla badacza, powinien część wyróżnioną drukować taką czcionką, jak i cały tekst, omawiając rodzaj wyróżnienia w przypisie tekstowym (47—51). Wydawca powinien oddać w druku sposób podkreślania sumowań w źródłach statystycznych i buchalteryjnych.

Pojedyncze lub występujące w tekście po kilka wyrazy innojęzyczne, z wyjątkiem nazw osób i miejsc, wyróżniać należy spacją.

Rozdział IV

Aparat krytyczny do tekstu

A. Uwaga wstępna

Wszystko, co pochodzi od wydawcy, z wyjątkiem uzupełnień braków w tekście w nawiasach (52 i 56), rozwiązań skrótów (36—37) oraz wstępu (102), przedmowy (95—101), spisu tekstów (103), spisu archiwaliów (111), skorowidzów lub słowników (104—110) należy drukować kursywą, sam zaś tekst źródłowy antykwą. Należy unikać wprowadzania innych odmian druku.

B. Przypisy tekstowe

Krytyczne uwagi wydawcy odnoszące się do tekstu lub jego części a dotyczące postaci zewnętrznej lub brzmienia tekstu podaje się w przypisach tekstowych (por. 12—13, 15—17, 24—25, 27, 36—37,

45 Wolff, p. 31; Kalabiński i Tych, p. 40.

Kolankowski, s. 139 i 145, proponuje oddawanie krótszych wyróżnień spacją, a dłuższych przez omówienie w przypisie.

Wydawnictwo Carat stosuje zaznaczanie wyróżnień wystawcy spacją, a omawianie wyróżnień odbiorcy w przypisie. Materiały polsko-radzieckie stosują różnorodny sposób oddawania wyróżnień (zmiana czcionki, druk półtłusty, spacja, wersaliki, omówienie w przypisie). Zaznaczanie wyróżnień spacją lub przypisami: Teki Archiwalne, s. VII; Rewolucja 1905; Wybór tekstów; Źródła; podkreślenia buchalteryjne: Teki Archiwalne z VII.

46 Lepszy, p. 37; Wolff, p. 32; Kalabiński i Tych, p. 114.

Prócz kroju czcionki stosuje się powszechnie rozróżnienie poszczególnych elementów przy pomocy stopnia (wielkości) pisma (garmond, petit, nonparel). Przykłady stosowania kursywy w tekście źródłowym: Materiały polsko-radzieckie; przykład stosowania antyki w tekście redakcji (nagłówki) — Proces Traugutta. (Przykłady stosowania instrukcji wydawniczej dla źródeł XVI — poł. XIX w. na s. 37—65 stosują w nagłówkach antyką wbrew art. 37 instrukcji).

Wiosna Ludów — w przypisach antyką, tamże również uwagi wydawcy w tekście antyką (s. 224).

47 Lepszy, p. 38; Wolff, p. 33; Kalabiński i Tych, p. 115.

Kolankowski, s. 142—143, zaleca przy tekstach krótszych umieszczanie przypisów tekstowych po źródle, nie po stronie, a przy tekstach dłuższych po stronie. Carat i Walki stosują przypisy po źródle (nie pod stroną). Rewolucja 1905 i Źródła podają przypisy tekstowe na końcu strony. Teki Archiwalne stosują przypisy rzeczowe po grupie tekstów dotyczących jednej sprawy, a tekstowe pod stroną.

Por. też uwagi A. Wolffa w sprawie zakresu przypisów tekstowych i rzeczowych — Wolff, p. 156. Nie stosuje się podziału na przypisy tekstowe i rzeczowe w wydawnictwie Darasz; podobnie Oxiński; Diariusz; SDKPiL; Przemiany. Zupełnie odmienny podział przypisów: Staszic.

44–46, 53–56, 58–60, 62–63, 92). Uwagi tego rodzaju odnoszące się do większej części wydawnictwa lub do całości należy podać w przedmowie (94–101). Przypisy tekstowe drukuje się kursywą (46) na końcu strony (pod kolumną), której dotyczą, i oddziela się od tekstu źródłowego linią. Przytoczone w przypisach słowa lub zdania tekstu źródłowego drukuje się antykwą (46).

48

Odsyłacze do przypisów tekstowych (bez półnawiasów) oznacza się małymi literami alfabetu łacińskiego dla każdego tekstu, rozpoczynając od początku alfabetu. Taki odsyłacz dotyczy tylko wyrazu, po którym stoi. Jeśli przypis odnosi się do większej liczby wyrazów lub większej części tekstu, kładzie się tę samą literę przed pierwszym i po ostatnim wyrazie tej części tekstu, opatrując także odsyłacze kreskami wskazującymi kierunek ujętego nimi tekstu, a w przypisie podaje się: ^a–^a. W tekstach dłuższych alfabet rozpoczynać należy z każdą stroną na nowo (58–59).

49

Przypisy tekstowe powinny być możliwie zwarte. Należy możliwie ograniczyć przypisy przy zestawieniach zbiorczych (13, 30–35).

50

Skróty używane przez wydawcę w całym wydawnictwie zestawień należy w wykazie alfabetycznym na jego początku po przedmowie (101). Skróty użyte w jednej tylko pozycji wyjaśnić należy w przypisach tekstowych (36–37, 84).

51

Językiem przypisów jest język ogólnej redakcji wydawnictwa (66).

C. Braki w tekście

52

Miejsce zniszczone, miejsce nieczytelne, opustkę umyślną lub nieumyślną, skrócenie budzące wątpliwość uzupełnia się antykwą w nawiasie prostokątnym (46). Jeśli prócz wariantu uzupełnienia wprowadzonego do tekstu możliwe są również inne warianty, należy je podać w przypisie tekstowym (47, 56). W przypadku braków powstałych na skutek uszkodzenia źródła należy podać w przypisie (47) rodzaj braku, w pozostałych przypadkach jest to zbędne. Braki formalne w literach uzupełnia się bez zaznaczania.

53

Jeśli uzupełnienie miejsca zniszczonego, nieczytelnego lub opustek jest niemożliwe, zaznacza się je odsyłaczem i tyłoma kropkami, ilu mniej więcej liter brak, a w przypadku braku całego słowa lub większej liczby słów — odsyłaczem bez kropek, zawsze w nawiasie prostokątnym. W przypisie tekstowym (47) podać należy rodzaj braku i przybliżoną liczbę liter, słów, wierszy lub stron, których brak. Skrócenie nie rozwiązane należy potwierdzić znakiem [s] kursywą w nawiasie prostokątnym (por. 46).

48 Lepszy, p. 39; Wolff, p. 34; Kalabiński i Tych, p. 116. Porównaj przypisy do paragrafu poprzedniego.

49 Lepszy, p. 40; Wolff, p. 35.

50 Lepszy, p. 41; Wolff, p. 36; Walki; Rewolucja 1905.

51 Lepszy, p. 42; Wolff, p. 37.

52 Lepszy, p. 43; Wolff, p. 38; Kolankowski, s. 145; Kalabiński i Tych, p. 47–48.

Przykłady: Carat, nr 358, 359; Źródła, s. LIII.

Diariusz stosuje uzupełnianie braków w nawiasach okrągłych, s. X i tekst źródeł. s. 326, 400, 405, ale i prostokątnych — s. 249, 268, 288.

53 Lepszy, p. 44; Wolff, p. 39.

Rewolucja 1905; Źródła — nieczytelne podpisy objaśniają jednak nie w przypisach, a w tekście w nawiasie prostokątnym kursywą. Por. Walki.

54

Zdanie nie dokończone w podstawie wydania zaznaczyć należy brakiem kropki i objaśnić w przypisie tekstowym (47). Przekaz nie dokończony należy objaśnić w przypisie (47).

D. Błędy

55

Błędy gramatyczne i ortograficzne pisarza lub zwykle omyłki (lapsus calami) należy poprawić bez zaznaczania. Jednakże w przypadku gdy wydawca uzna, że pozostawienie błędów gramatycznych i ortograficznych może mieć dla badacza znaczenie, błędy tego rodzaju należy zostawić bez poprawki w całym wydawnictwie lub w całym tekście (21). W pierwszym przypadku należy to omówić w przedmowie, w drugim — każdy wyraz zawierający błąd należy potwierdzić bezpośrednio w tekście znakiem [s] kursywą w nawiasie prostokątnym, a każdy błąd logiczny lub wadliwą budowę zdania znakiem [ss] na końcu tego zdania. Jeśli tekst zawiera błędy w przytaczanych obliczeniach (błędy rachunkowe), należy je pozostawić, a w przypisie podać wyniki prawidłowe.

E. Lekcja wątpliwa

56

Wydawcę obowiązuje zasada oznaczania nawiasem prostokątnym tych wszystkich uzupełnień wprowadzonych do źródła, które nie dadzą się ustalić w brzmieniu jedynym i stanowczym (46, 52). Również w przypadku gdy sposób odczytania części tekstu nasuwa wątpliwości (miejsca trudno czytelne), należy tę część ująć nawiasem prostokątnym. W obydwu przypadkach wydawca nie ma obowiązku zaznaczania swoich wątpliwości w przypisie, chyba że może podać alternatywny sposób uzupełnienia lub odczytania tekstu (47).

Jeśli błąd stwierdzono w podstawie druku (20) a podstawa wydania (11–19) jest niedostępna, należy go potwierdzić wykrzyknikiem, kursywą w nawiasie prostokątnym.

F. Korektury

57

W wydawnictwie należy uwzględnić zmiany w tekstach dokonane zarówno ręką wystawcy lub pisarza, jak i inną ręką, stosując się do p. 58 i 62.

58

Tekst źródłowy drukować należy w ostatecznym brzmieniu nadanym mu przez wystawcę (autora) lub pisarza. Bez zaznaczania uwzględnia się wszelkie skreślenia, dopiski lub poprawki, jeśli mają wyłącznie charakter formalny. W przypadku gdy zmiany świadczą o ewolucji myśli wystawcy lub pisarza, albo też gdy z innych względów mogą mieć znaczenie dla badacza, należy: ustępy wykreślone przez wystawcę

54 Lepszy, p. 45; Wolff, p. 40.

55 Lepszy, p. 46; Wolff, p. 41; Kalabiński i Tych, p. 50–51.

Kalabiński i Tych, p. 52 i Kolankowski, s. 145, wypowiadają się przeciwko stosowaniu znaku [s] i zalecają stosowanie przypisu *tak w tekście*. Tak też jest w Walkach. Źródła stosują znak [s], podobnie Rewolucja 1905, s. 6 i teksty źródłowe *passim*, oraz Teki Archiwalne, z. VII.

56 Lepszy, p. 48; Wolff, p. 43.

Kalabiński i Tych, p. 53, zalecają zaznaczanie wątpliwości wydawcy znakiem [?] kursywą w tekście. Ihnatowicz, s. 170.

57 Wolff, p. 45.

58 Lepszy, p. 50–51; Wolff, p. 46, 47, 49.

Kolankowski, s. 145, zaleca drukować uzupełnienia pod tekstem. Por. też Ihnatowicz, s. 170. Rewolucja 1905, *passim*. Źródła, s. 638–640, 642. Dariusz pozostawia w tekście słowa skreślone i omawia w przypisach.

(autora) lub pisarza w samym tekście pominąć, miejsce, w którym się znajdowały, opatrzyć odsyłaczami tekstowymi, a w przypisach (47–48) podać brzmienie skreślonej części tekstu; miejsca, w których pierwotne brzmienie tekstu zostało przez wystawcę lub pisarza zastąpione nowym, drukować w brzmieniu nowym, opatrzyć odsyłaczami tekstowymi, a w przypisach (47–48) podać wersję pierwotną; dopiski i uzupełnienia należące do tekstu, a dokonane na marginesie lub nad wierszem albo na osobnych kartach przez wystawcę lub pisarza, należy do tekstu wciągając, oznaczyć odsyłaczami i omówić w przypisach tekstowych (47–48).

59

Głosy i inne dopiski wystawcy lub pisarza, jeśli zawierają coś istotnego, a nie należą bezpośrednio do tekstu, należy podawać w przypisie tekstowym (47), oznaczając odsyłaczem miejsce, do którego się odnoszą (24, 48). Uwagi wystawcy określające charakter tekstu, np. „pilne“, „tajne“ itp., jak również określenia treści tekstu pochodzące od wystawcy (hasło, Betreff, predmet) należy umieścić poniżej nagłówka przed początkiem tekstu.

60

Przypisy autorskie (wystawcy, pisarza) drukuje się antykwą na końcu strony, której dotyczą, przed przypisami tekstowymi (47). Odsyłacze do przypisów autorskich oznacza się gwiazdkami.

61

Załączniki drukowane w jednej pozycji z tekstem, do którego należą (19), oddziela się od tego tekstu słowami *załącznik nr...* kursywą z lewej strony (46).

62

Wszelkie dopiski, głosy, uwagi, rezolucje, jak również poprawki tekstu nie pochodzące od wystawcy lub jego kancelarii, jeśli mogą mieć znaczenie dla badacza, należy podać w przypisie tekstowym (47) i odpowiednio objaśnić, umieszczając odsyłacz w miejscu, do którego dopisek się odnosi. Uwagi o charakterze formalnym należy pominąć (24) bez zaznaczania.

63

Części tekstu zapożyczone dosłownie z innych źródeł wydawca oznaczy odsyłaczami (48) i w przypisie tekstowym (47) omówi, wskazując źródło zapożyczenia i jego sposób (dosłownie, z opuszczeniami itp.) (38).

Część druga

Redakcja wydawnictwa

Uwagi ogólne

64

Skopiowany i objaśniony aparatem krytycznym (rozdz. IV) tekst źródła należy opatrzyć:

1. nagłówkami (rozdz. V),
2. legendą (rozdz. VI),

59 Lepszy, p. 52; Wolff, p. 48; Kalabiński i Tych, p. 43, 56.

Por. Kolankowski, s. 142 — za podawaniem uwag bezpośrednio pod tekstem — s. 145. Walki; Rewolucja 1905; Carat; Z Pola Walki, 1958, nr 3.

60 Por. Kolankowski, s. 143; Teki Archiwalne, z. VII.

61 Walki; Carat. Odmiennie Rewolucja 1905.

62 Lepszy, p. 53, Wolff, p. 50.

Kalabiński i Tych, p. 45–46, 57, zalecają rezolucję drukować pod tekstem, a nie w przypisach, natomiast inne dopiski w przypisach. Kolankowski, s. 141, proponuje za instrukcją radziecką, p. 87 s. 29, praktykę podobną jak Kalabiński i Tych. Ihnatowicz, s. 170–171. Rewolucja 1905 podaje dopiski odbiorcy w przypisach, np. nr 32. Carat stosuje podawanie drobniejszych dopisków i uwag odbiorcy w przypisach, a rezolucji i dopisków dotyczących całego publikowanego tekstu bezpośrednio pod tekstem. Walki, s. XX.

63 Lepszy, p. 55; Wolff, p. 53.

64 Lepszy, p. 56; Wolff, p. 54; Kalabiński i Tych, p. 59.

3. przypisami rzeczowymi (rozdz. VII),
4. przedmową, wstępem i skorowidzami lub słownikami (rozdz. VIII).

Forma redakcji i miejsce zamieszczenia tych elementów zależą od rodzaju źródła.

65

W redakcji wydawnictwa powinno się przestrzegać jak najdalej posuniętej jednolitości i konsekwencji. Cytując druki czy rękopisy należy stosować ściśle ustalone schematy. Dla druków oddzielnych (tak zwanych, jak i seryjnych): tytuł i wydawca (w wydawnictwach źródłowych) albo autor i tytuł (w opracowaniach), dalej miejsce i rok wydania, tom i stronice; nazwę serii wydawniczej podaje się w nawiasach okrągłych przed miejscem wydania. Dla mniejszych publikacji źródłowych i rozpraw zamieszczonych w pracy zbiorowej lub czasopiśmie: tytuł i wydawca czy też autor i tytuł, po czym w nawiasach okrągłych tytuł pracy zbiorowej, jej miejsce i rok wydania, tom, stronice albo też tytuł czasopisma, jego tom (ewentualnie z zaznaczeniem numeru), rok wydania czasopisma i stronice. Skrócenia t. i s. na oznaczenie tomu i stronicy należy zasadniczo opuszczać, zachowując je w przypadkach, kiedy ich brak mógłby spowodować niejasność opisu (np. brak t. przy podziale cytowanego wydawnictwa na serie, tomy i części).

Dane bibliograficzne druku podaje się dokładniej tylko przy jego pierwotnym przytoczeniu. W następnych cytowaniach stosuje się uproszczenia, poprzestając na nazwisku autora, skróconym tytule i stronicy. Jeśli chodzi o oznaczanie tego samego miejsca w poprzednio cytowanym dziele, wystarczą po nazwisku autora litery l. c. (loco citato) bez podawania strony. Zamiast powtarzania tytułu można przy dalszych przytaczaniach dawać o. c. (opere citato), ale tylko wtedy, jeśli w wydawnictwie cytowano poprzednio jedną tylko pracę tego autora. T a m ż e zamiast tytułu i wydawcy czy też autora i tytułu oraz t e n ż e zamiast autora nawiązują do pozycji bezpośrednio poprzedzającej. Cytowanie zwłaszcza literatury można poprzedzać skrótem por. (porównaj), zob. (zobacz). Wszystkie cytowane wydawnictwa i opracowania należy zestawić po przedmowie w ogólnym wykazie bibliograficznym wraz ze spisem zastosowanych skrótów (101).

Przy cytowaniu rękopisów określa się naprzód źródło, po czym wskazuje się miejsce przechowania (archiwum, bibliotekę), zespół lub zbiór, dalej sygnaturę rękopisu, stronicę lub kartę. Można też opuścić określenie źródła i dalsze elementy cytować w podanej kolejności.

66

Językiem, jakim posługują się wydawcy przy redakcji wydawnictwa, jest z reguły język polski. Wyjątkowo mogą być opracowane w innych językach wydawnictwa szczególnie interesujące naukę zagraniczną (8, 51, 73). Teksty obcojęzyczne drukuje się w brzmieniu oryginału nie dodając tłumaczenia.

R o z d z i a ł V

N a g ł ó w k i

67

Każda jednostka wydawnicza (61, 68), akt — dokument, list, zestawienie zbiorcze (30—35) — otrzymuje swój nagłówek, który składa się z bieżącego numeru (69), daty i miejsca wystawienia aktu (70) oraz tytułu

65 Lepszy, p. 56; Wolff, p. 55; Kolankowski, s. 136. Ostatnio przyjmuje się praktyka cytowania w kolejności: archiwum, zespół, sygnatura, karta. Rewolucja 1905 legenda passim i przypisy do nru 12, 16—18, 24 i dalszych, podobnie Wybór tekstów i Walki. Źródła podają elementy w tej samej kolejności, z tym że skrót nazwy zespołu zastępują numerem zespołu w kartotece zespołów w archiwum. W wydawnictwach opartych na materiałach pochodzących z archiwów radzieckich z reguły operuje się numerem, a nie nazwą zespołu. Miasta podają archiwum, pełną nazwę zespołu, sygnaturę, tytuł akt, kartę. Proces Traugutta, jako publikacja oparta tylko na jednym zespole, podaje wszędzie tylko sygnaturę woluminu i kartę.

66 Lepszy, p. 57; Wolff, p. 56; Kolankowski, s. 142 i 145. Materiały polsko-radzieckie używają w legendzie niektórych terminów i określeń rosyjskich, nr 51, 56, 95, 100, 165 i inne. Rewolucja 1905 i Wybór tekstów podają odmiennie niż pozostałe cytowane wydawnictwa tłumaczenie tekstów obcojęzycznych na polski.

67 Lepszy, p. 58; Wolff, p. 57; Kolankowski, s. 137—138, 145; Kalabiński i Tych, p. 60—61, 64. Dotychczasowe instrukcje zalecały podawanie w nagłówku dwóch osobnych elementów: tytułu i regestu (por. przykłady stosowania

połączonego z krótkim regestem (74). Wydawca może stosować konsekwentnie inną kolejność elementów nagłówka, jeśli nakazuje to charakter źródeł lub układ (7, 81) wydawnictwa. Jeśli wydawca stwierdzi błąd w dacie, miejscu wystawienia przekazu lub w innych elementach przejmowanych do nagłówka z tekstu źródłowego, powinien poprawne dane podać w nagłówku w nawiasie prostokątnym i uzasadnić w przypisie (93c). Jeśli niektóre elementy nagłówka są jednakowe (np. miejsce wystawienia, wystawca lub tp.), dla wszystkich jednostek zawartych w tomie (lub części wyraźnie wyodrębnionej) w nagłówkach można je pominąć i podać w ogólnym tytule lub wyjaśnić w przedmowie (rozdz. VIII B). Nagłówki drukuje się kursywą (46).

68

Gdy wydawca publikuje fragment lub kilka fragmentów tego samego konta buchalteryjnego z tej samej książki — jednostką jest konto, gdy publikuje część kont lub wszystkie konta z tej samej książki — jednostką jest książka. W takim przypadku wydawca powinien jednak zachować w tekście tytuły kont.

69

Numer kolejny jednostki wydawniczej (67—68) składa się ze skrótu Nr i cyfry arabskiej. Numer umieszcza się na osi pionowej strony przed pozostałymi elementami nagłówka (67).

70

Datę i miejsce wystawienia (powstania) tekstu umieszcza się poniżej numeru kolejnego (69), rozpoczynając od lewego marginesu. Data podaje rok liczbą arabską, miesiąc cyfrą rzymską oraz dzień liczbą arabską, a przy depeszach również godzinę nadania (liczbą arabską po skrócie „godz.“). Części składowych daty nie oddziela się kropkami lub przecinkami. Po dacie kładzie się przecinek. Datę w nagłówku podaje się według dzisiejszej rachuby czasu, a jeśli w przekazie występuje również inny kalendarz, podaje się datę podwójną przedzieloną skośną kreską.

71

Jeśli tekst powstawał w ciągu czasu dłuższego niż jeden dzień i jest odpowiednio datowany (np. 1—15 marca), w nagłówku należy podać obie daty dzienne w sposób następujący: 1907 III 1—15 (72, 82). Jeśli tekst nie jest datowany, a datę w całości lub części ustala się na innej podstawie, część w ten sposób ustaloną należy ująć w nawias prostokątny.

W przypadku gdy ścisłej daty tekstu nie da się ustalić, a można jedynie ustalić okres, w którym powstał tekst powinno to zostać uwidocznione w sposób następujący: 1907 III [po 1 przed 15], lub 1907 III [marzec po 1 przed 15], a to w zależności od tego, jakie elementy daty są przez wydawcę ustalone.

Jeśli w dacie tekstu brak pewnych elementów i nie sposób ich ustalić — należy to zaznaczyć odpowied-

Instrukcji nowożytnej, s. 45, 49, 53, 57, 59), dopuszczając jednak formę bardziej zbliżoną do zalecanej przez niniejszy projekt (ibidem, s. 43, 65). Większość ostatnich publikacji źródeł XIX i XX w. stosuje raczej sposób zalecany przez projekt lub do niego zbliżony: Źródła; Rewolucja 1905; Proces Traugutta; Walki i inne.

Wyodrębnione z nagłówka i przeniesione do przedmowy lub tytułu elementy: Proces Traugutta; Listy. Całkowicie odmienny nagłówek w układzie oryginału: Raporty. Nagłówek w postaci hasła: Przemiany, s. 251, 318 i inne.

68 Teki Archiwalne, z. VII.

69 Lepszy, p. 59; Wolff, p. 58; Kolankowski, s. 138, 145; Kalabiński i Tych, p. 65. Zgodnie z zaleceniem tego punktu — Walki. Numer kolejny złożony tylko z cyfry arabskiej — Wybór tekstów. Numer kolejny na marginesie przed datą — Teki Archiwalne, z. VII.

70 Lepszy, p. 62—63, 65; Wolff, p. 60—61, 63; Kalabiński i Tych, p. 66; Kolankowski, p. 145. W dotychczasowych instrukcjach miejsce wystawienia i data po prawej stronie poniżej tytułu. W wydawnictwach graficznie różne rozwiązania. Wybór tekstów — data i miejsce poniżej tytułu po prawej stronie, w kolejności: miejsce, dzień, miesiąc (cyfrą rzymską), rok, podobnie instrukcje. Źródła — data i miejsce na osi strony nad tytułem. Walki — zgodnie z zaleceniem projektu. Wypisy, z. 13 — data pod tekstem.

71 Lepszy, p. 63; Wolff, p. 61; Kalabiński i Tych, p. 68—71. Odmiennie podają przybliżoną datę: Rewolucja 1905, nr 132—133, 150, 164, 168—169 i n. oraz Źródła. Lepszy, p. 64; Wolff, p. 62; Kalabiński i Tych, p. 64. Przykłady ustalenia daty: Źródła, nr 409; Rewolucja 1905, nr 51, 37, 176.

nim skrótem w nawiasie prostokątnym, np. 1907 III [b.d.], w przypadku braku daty dziennej, lub: 1907 [b.m.i d.] — w przypadku gdy tekst ma tylko rok wystawienia.

72

Jednostki wydawnicze bez ustalonej daty dziennej należy umieszczać po ostatniej dacie odpowiedniego miesiąca, oznaczone tylko rokiem po ostatnim grudniowym tekście odpowiedniego roku. Teksty chronologicznie określone w granicach terminów a quo i ad quem (71) umieszcza się pod datą ad quem, określone tylko datą a quo — pod tą datą, ale zawsze po ostatnim datowanym ściśle tekście z odpowiedniego dnia.

Zestawienia zbiorcze (30, 32) umieszcza się pod datą najpóźniejszego tekstu zawartego w zestawieniu.

Materiały prasowe umieszcza się pod datą numeru czasopisma, w którym zostały ogłoszone, chyba że są datowane inaczej.

Rękopisy autorskie umieszcza się pod datą ich ukończenia, a inne daty (początek pracy, dłuższe przerwy) podaje w przypisach (71, 82).

Materiały buchalteryjne zamieszcza się w kolejności wynikającej z najpóźniejszego zapisu występującego w publikowanych tekstach (por. 7).

73

Po dacie następuje miejsce wystawienia (datowania) tekstu. Nazwa miejsca otrzymuje właściwe brzmienie używane obecnie w języku redakcji wydawnictwa (66), miejsce obce — spolonizowaną formę, gdy taka istnieje, jest ogólnie przyjęta i używana. Jeśli współczesne źródłem brzmienie nazwy miejsca wystawienia było inne, podaje się je obok w nawiasie okrągłym. Przykład: Radomsko (Noworadomsk) (23).

W nagłówkach reportaży i artykułów prasowych podaje się miejsce datowania tylko wtedy, gdy jest ono w tekście wyraźnie podane lub gdy z treści artykułu wynika, gdzie został napisany. Nie podaje się miejsca datowania ustalonego na podstawie miejsca wydania pisma. Nie podane w przekazie miejsce wystawienia należy odtworzyć i podać w nawiasie prostokątnym. Niemożliwość odtworzenia należy zaznaczyć literami [b.m.] w nawiasie prostokątnym. Po miejscu wystawienia kładzie się kropkę i myślnik.

74

Pozostałą część nagłówka (67) stanowi tytuł aktu połączony z regestem, drukowany w bloku z datą i miejscem wystawienia. W skład tytułu wchodzi określenie rodzaju źródła (raport, dekret, sprawozdanie, artykuł, obwieszczenie, bilans lub tp.), określenie wystawcy (imię i nazwisko, a w aktach urzędowych również stanowisko) i analogiczne określenie odbiorcy oraz krótki regest tekstu, jeśli to możliwe sprowadzony do podania przedmiotu sprawy lub hasła (29, 77).

Każde zestawienie zbiorcze (30) otrzymuje nagłówek w miarę możliwości zbliżony do nagłówków stosowanych przy pełnych tekstach. Unikać należy w zastawieniach zbiorczych tytułów typu „Wypadki przy pracy w Warszawie w okresie...“, zaleca się stosowanie raczej tytułów typu „Raporty inspektorów fabrycznych guberni warszawskiej w sprawie wypadków przy pracy w okresie...“. Opuszczeń wydawcy nie należy zaznaczać w nagłówku słowami „Z raportu...“. Służą do tego przypisy (27, 47–51).

75

W tytułach źródeł buchalteryjnych podaje się tylko określenie źródła i nazwę instytucji (przedsiębiorstwa), z której źródło pochodzi. W nagłówkach artykułów prasowych w tytule prócz określenia

72 Lepszy, p. 63; Wolff, p. 61; Kalabiński i Tych, p. 69–70.

73 Lepszy, p. 62; Wolff, p. 60; Kolankowski, s. 145; Kalabiński i Tych, p. 72, zalecają podawanie miejsca wystawienia w brzmieniu historycznym. Kalabiński i Tych, p. 73.

W brzmieniu dzisiejszym podają miejsce wystawienia Źródła, Rewolucja 1905. W brzmieniu historycznym — Walki.

74 Lepszy, p. 61; Kolankowski, s. 145; Kalabiński i Tych, p. 75, 77–81.

Niektóre wydawnictwa (Źródła, Walki) obok nagłówków według przytoczonego schematu stosują wzorem publikacji źródeł starszych i za instrukcją Lepszego nagłówki bez pierwszego elementu. Różnorodne nagłówki m. in. typu „Opis miasta sporządzony przez burmistrza“ — Miasta; Rewolucja 1905; Wybór tekstów; zupełnie inny typ nagłówka — Wypisy z. 13; bez regestów — Protokoły.

75 Przykład ogólnego określenia kilku wystawców: Carat, s. 99, 478, 459. Przykłady nagłówków tekstów prasowych: Rewolucja 1905, Wybór tekstów.

źródła i regestu podać należy autora, w doniesieniach agencyjnych lub reporterskich — nazwę agencji albo informację, że jest to doniesienie obsługi własnej albo przedruk z innego czasopisma. W tytułach wywiadów prasowych podaje się nazwiska udzielającego i w miarę możliwości przeprowadzającego wywiad. W przypadku gdy autorstwo materiałów prasowych nie da się ustalić, podać należy zamiast wystawcy tytuł czasopisma. W oficjalnych publikacjach statystycznych wystawcą jest instytucja, która zebrała i opracowała materiały statystyczne (np. Varšavskij Statističeskij Komitet, Główny Urząd Statystyczny itp.). Gdy tekst źródłowy wystawiony jest przez kilka lub więcej osób albo instytucji, należy w nagłówku omówić je ogólnie.

76

W przypadku gdy każdy z kilku egzemplarzy źródła ma innego odbiorcę lub gdy źródło ma charakter okólnika, należy w nagłówku ogólnie określić wszystkich odbiorców, w legendzie podać, który z egzemplarzy źródła przyjęto za podstawę wydania oraz do kogo skierowano pozostałe egzemplarze. Jeśli źródło istniejące w kilku lub wielu egzemplarzach nie ma wyraźnego adresata, a z treści lub formy można wnosić, do jakich adresatów było kierowane (np. sprawozdania roczne zarządu spółki akcyjnej), należy w nagłówku określić adresatów ogólnie.

77

Regest stanowi zakończenie nagłówka. Regest powinien być możliwie jasny i zwięzły i pozbawiony jakiegokolwiek interpretacji publikowanego źródła. Regest może być sformułowany w postaci hasła lub, jeśli to konieczne, może podawać najistotniejsze dane zawarte w źródle (29, 74).

78

Nazwy miejscowości występujące w tytułach (regestach) podaje się na tych zasadach, co i miejsce wystawienia (23, 73). Nazwy osobowe polskie podaje się w dzisiejszej pisowni polskiej (23). Nazwy osobowe obce podaje się z zachowaniem ich narodowego brzmienia (23), ale zgodnie z zasadami obowiązującymi w zakresie pisowni imion własnych w języku redakcji wydawnictwa (66).

79

Każda stronica otrzymuje swoją numerację bieżącą u góry po zewnętrznej stronie tekstu. W wydawnictwach wychodzących zeszytami, jeśli stanowią one bibliograficznie odrębne całości, umieszcza się po wewnętrznej stronie tekstu paginację danego zeszytu, a po zewnętrznej — tomu.

80

Jeżeli wydawca zaopatruje stronicę w żywą paginę, to forma jej może być różnorodna zależnie od rodzajów wydawanego materiału, zawsze jednak powinna zawierać elementy ułatwiające szybkie zorientowanie się w treści danej stronicy. W wydawnictwach akt i korespondencji żywa pagina musi uwzględniać ich numery. W wydawnictwach źródeł narracyjnych należy podać rozdział (jeśli źródło jest podzielone na rozdziały) albo rok, a nawet bliższą datę, lub pewne momenty wydobyte z tekstu danych stronic, ułatwiając orientację w wydawnictwie (67).

81

W obszernych źródłach narracyjnych podzielonych na długie rozdziały, księgi lub lata należy tekst dzielić na mniejsze części, tworząc tytuły dla tych części. Tytuły te mogą być umieszczone w odpowiednich

76 Kalabiński i Tych, p. 51, 86, zalecają podawanie tego rodzaju informacji w przypisie, podobnie jak to czynią niektóre wydawnictwa źródeł (Źródła, s. 239, 519, 561 i in.; Carat, s. 233, 276; Rewolucja 1905).

77 Lepszy, p. 66; Wolff, p. 64; Kolankowski, s. 145; Kalabiński i Tych, p. 89.

Różne typy regestów: Miasta; Proces Traugutta; Wybór tekstów regest powtórzony za oryginałem: Raporty; Nagłówki bez regestów — Wiosna Ludów.

78 Lepszy, p. 66; Wolff, p. 64; Kolankowski, s. 145.

79 Lepszy, p. 67; Wolff, p. 65.

80 Lepszy, p. 68; Wolff, p. 66; KPP.

81 Lepszy, p. 69; Wolff, p. 67; Darasz; Kraków; Oxiński — tytuły pochodzące od wydawcy w kolumnie drukowane wersalikami antykwą.

wcięciach w tekście i powinny być drukowane kursywą, jeżeli pochodzą od wydawcy. Muszą one być bardzo zwężone i podawać tylko rzeczy najistotniejsze, najlepiej w formie haseł. Wszystkie te tytuły ze stronicami powinny wejść do spisu treści wydawnictwa (67).

82

Pożądane jest także zaopatrzenie dłuższych tekstów narracyjnych w daty roczne, miesięczne iienne (w przypisach rzeczowych lub w tekście w nawiasach prostokątnych kursywą.)

R o z d z i a ł VI

L e g e n d a

A. Uwaga ogólna

83

Tekst każdego źródła powinien być opatrzony legendą. Legenda zawiera objaśnienia dotyczące przekazu stanowiącego podstawę wydania (12) oraz literatury wydawniczej. W wydawnictwach źródeł narracyjnych i innych pokrewnych objaśnienia te będą zamieszczane w przedmowie na początku wydawnictwa. W zbiorach akt i listów ogólne uwagi o zawartości zbadanych archiwów i bibliotek oraz znajdujących się w nich źródłach, z których zaczerpnięto większość materiału, należy podać w przedmowie do wydawnictwa, objaśnienia zaś dotyczące poszczególnych aktów czy listów podaje się w legendzie. W uwagach tych pożądana jest jak największa zwięzłość i przejrzystość, który to cel można osiągnąć przez schematyczny podział treści.

Jeśli niektóre elementy legendy powtarzają się w całym wydawnictwie lub w wyrażnie określonej jego części, wydawca może je w legendzie pominąć i omówić to w przedmowie (95—99). Legendę drukuje się bezpośrednio po zakończeniu tekstu lub po nagłówku, z lewej strony, w bloku, kursywnym pitem (46).

B. Przekazy źródłowe

84

Pierwszym elementem legendy jest określenie przekazu (oryginał, minuta, kopia) przyjętego za podstawę wydania (12), określenie jego techniki (rękopis, druk) oraz informacja o miejscu przechowywania w kolejności: archiwum (biblioteka, muzeum), zespół (zbiór), sygnatura, karta. W aktach urzędowych wydawca może prócz tego podać numer dziennika kancelaryjnego. Każdy rękopis powinien być rozpoznany archiwalnie lub bibliotecznie. Przy przedrukach z czasopism i druków oddzielnych pochodzenie tekstu określa się zgodnie z p. 75, pomijając jednak w legendzie nazwisko autora i tytuł, jeśli podano je w nagłówku, oraz nie podając miejsca przechowywania, chyba że druk jest rzadki. W szczególnych przypadkach wydawca może podać inne informacje dotyczące przekazu (stan zachowania, ilość kart podstawy w rękopisach autorskich, opis szczególnego rodzaju papieru lub tp.). W legendzie w miarę możliwości należy stosować skróty, które trzeba podać i rozwiązać w wykazie skrótów (50, 101).

85

Jeśli wydawcy wiadomo, że zachowały się kopie, minuty, koncepty podstawy wydania, należy wymienić je w legendzie i podać ich miejsce przechowania (13—16).

82 Lepszy, p. 70; Wolff, p. 68.

83 Lepszy, p. 71; Wolff, p. 69; Kolankowski, s. 146; Kalabiński i Tych, p. 96.

Por. też przypis Lepszego do p. 71.

Dotychczasowe instrukcje zalecały drukować legendę poniżej nagłówka. Podobnie w wydawnictwach Instrukcje, Wybór tekstów i Przemiany. Większość wydawnictw źródeł XIX i XX w. — poniżej tekstu. Kalabiński i Tych, p. 109.

Przykład przeniesienia niektórych elementów legendy do tytułu lub przedmowy: Proces Traugutta; Darasz.

84 Kalabiński i Tych, p. 97—101, 107, 108.

Por. przykłady przytoczone w punkcie 65.

85 Lepszy, p. 75, 78; Wolff, p. 73, 75; Miasta.

C. Literatura wydawnicza źródła

86

Dotychczasową literaturę wydawniczą źródła podaje się w legendzie po objaśnieniach przekazów (84–85). W zasadzie podać należy dane bibliograficzne wydawnictw, na których opierano się przy ustalaniu brzmienia tekstu, oraz innych wydawnictw naukowych, które podały pełny tekst na podstawie oryginalnego przekazu (nie przedruki). Wydawnictwa przedrukujące tekst lub podające go w formie skróconej w postaci regestu, przekładu, ekscerptu, oraz wszelkie inne wydawnictwa podaje się tylko wtedy, gdy nakazują to szczególne względy (np. ze względu na aparat naukowy, komentarz itp.).

87

Inne dzieła (nie wydawnictwa) wzmiankujące tylko o danym źródle należy przytaczać jedynie wtedy, jeśli wzmianka ta posłużyć może do historii tego źródła lub zawiera uwagi krytyczne o jego charakterze i wartości.

88

Po przedmowie do wydawnictwa mają być zestawione w alfabetycznym wykazie skrótów dokładne tytuły poprzednich wydawnictw, z podaniem wydawcy, miejsca i roku wydania oraz tomów. W wykazie tym należy przyjąć za podstawę raczej tytuły wydawnictw, nie zaś wydawców, których nazwiska należy uwzględnić w wykazie na właściwym miejscu, z odesłaniem do tytułu wydawnictwa. W tym samym wykazie zestawia się cytowane w wydawnictwach opracowania (101).

89

Przy każdym źródle z osobna wymienić należy wydawnictwa dawniejsze, ponumerowane w następujących grupach:

- a) podobizny,
- b) wydania zupełne, częściowe i tłumaczenia,
- c) rejestry.

W obrębie każdej z tych grup należy zachować porządek chronologiczny z zaznaczeniem najlepszej edycji. Tytuły wydawnictw podaje się w skróceniu według wspomnianego wyżej (88) wykazu (101).

90

Jeśli dane źródło ma inną datę w dawniejszym wydawnictwie niż w publikowanym obecnie lub wykazuje w innych szczegółach ważne różnice, należy te okoliczności omówić.

D. Uwagi wydawcy

91

Wydawca może podać swoje uwagi krytyczne o autentyczności źródła, jego genezie lub chronologii, oparte bądź to na własnych spostrzeżeniach, bądź na wynikach prac poprzedników, wskazując przy tym literaturę, która zawiera krytyczną ocenę źródła. Uwagi te powinny ograniczyć się wyłącznie do kwestii krytyki formalnej.

86 Lepszy, p. 80; Wolff, p. 77; Kalabiński i Tych, p. 106, 111.

87 Lepszy, p. 81; Wolff, p. 78.

88 Lepszy, p. 83; Wolff, p. 80.

89 Lepszy, p. 84–85; Wolff, p. 81.

90 Lepszy, p. 86; Wolff, p. 82.

91 Lepszy, p. 87; Wolff, p. 83.

Rozdział VII

Przypisy rzeczowe

92

Przypisy rzeczowe drukuje się *petitem kursywą* (46) i umieszcza:

1. w wydawnictwach narracyjnych lub podobnych na końcu strony (kolumny) pod przypisami tekstowymi (47),
2. w wydawnictwach tekstów krótszych (aktów, listów) po przypisach tekstowych dotyczących ostatniej strony danego tekstu.

Odsyłacze do przypisów rzeczowych oznacza się cyframi arabskimi, numerację zaczynając na każdej stronie, a w tekstach aktowych od początku każdego tekstu.

93

Przypisy rzeczowe zawierają:

- a) odsyłacze do wymienionych w danym tekście źródeł czy faktów,
- b) nazwiska osób i nazwy miejscowości określonych w tekście nie dość wyraźnie,
- c) objaśnienia wspomnianych w tekście zdarzeń historycznych, jeśli jest to konieczne dla zrozumienia tekstu, i niezbędne sprostowania (67, 72, 82),
- d) objaśnienia treści tekstu w miejscach trudnych do zrozumienia lub zawierających sprzeczności,
- e) jeśli w wydawnictwie nie przewiduje się odpowiednich słowników (104—110), to również objaśnienia osób, nazw topograficznych, przepisów prawnych, miar, monet itp.
- f) sygnatury archiwalne znanych wydawcy źródeł, których w wydawnictwie nie opublikowano (5), a które dotyczą spraw w tekście poruszonych.

Udzielone w przypisach informacje należy w razie potrzeby popierać powołaniem się na podstawę, czyniąc to w obrębie tychże przypisów.

Rozdział VIII

Przedmowa, wstęp, skorowidze

A. Uwaga ogólna

94

Każde wydawnictwo poprzedzać powinna ogólna przedmowa (95—100) należycie je objaśniająca, przy końcu zaś musi ono posiadać spis publikowanych tekstów (103), odpowiednie skorowidze lub słowniki (104—110) oraz wykaz archiwaliów, w których przeprowadzono kwerendę (111). Do wydawnictwa można dołączyć również chronologiczne zestawienia wydarzeń, których dotyczą publikowane teksty, mapę terenu tych wydarzeń lub inne podobne pomoce (por. również p. 46).

92 Lepszy, p. 88; Wolff, p. 84; Kalabiński i Tych, p. 116—117.

Walki podają przypisy rzeczowe bezpośrednio pod tekstem (nie pod stroną); Diariusz, Wiosna Ludów, Wybór tekstów, Darasz — pod stroną; Teki Archiwalne, VI, VII — po wszystkich tekstach (po grupie tekstów); Staszic — przypisy pod stroną i na końcu tomu; przypisy rzeczowe na końcu tomu — Towarzystwo.

Odsyłacze do przypisów rzeczowych i tekstowych oznaczane jednakowo gwiazdkami — KPP; jednakowo numeracją arabską — Darasz, Diariusz; zgodnie z instrukcją — Miasta, Źródła, Rewolucja 1905.

93 Lepszy, p. 89; Wolff, p. 85; Kalabiński i Tych, p. 117—118.

Por. przykłady do punktu poprzedniego.

Przytaczanych w przypisach informacji nie uzasadniają Rewolucja 1905; Źródła.

94 Lepszy, p. 90; Wolff, p. 86.

Różne typy przedmowy — Darasz; Źródła; Rewolucja 1905; Walki; Proces Traugutta.

B. Przedmowa

95

W przedmowie należy określić i uzasadnić przede wszystkim przedmiot, cel, zakres chronologiczny, terytorialny i rzeczowy oraz układ wydawnictwa (7, 15, 47, 67, 83).

96

Jeżeli wydawnictwo zawiera teksty w całości lub części dawniej ogłoszone lub wydane w przekładzie, należy podać dokładne wiadomości o poprzednich wydaniach, scharakteryzować ich wartość oraz określić stosunek do nich nowego wydawnictwa.

97

Wydawca powinien przedstawić swoje poszukiwania i prace przygotowawcze wskazując zbiory, z jakich czerpał materiały (111).

98

Jeśli wydawca ogłasza w całości lub w znacznej części zawartość jakiegoś zbioru bibliotecznego lub grupy archiwaliów (zespołu), powinien prócz rozpoznania bibliotecznego lub archiwalnego (84) dać charakterystykę (np. dzieje zespołu lub tp.).

99

W wydawnictwach opartych na jednolitym materiale lub zawierających większe grupy takiego materiału należy w miarę możliwości podać dane dotyczące twórcy akt (np. funkcje urzędu i charakterystyka jego kancelarii).

100

W przedmowie należy też przedstawić zasady, według których wydawnictwo zostało opracowane, zwłaszcza jeżeli one częściowo odbiegają od niniejszej instrukcji (9, 22, 26, 55).

101

Po przedmowie należy umieścić

- a) spis wydawnictw i opracowań cytowanych w publikacji z objaśnieniem skróconych tytułów (88–89),
- b) objaśnienie skrótów używanych w wydawnictwie (36, 50, 84).

Przedmowa otrzymuje odrębną paginację rzymską (46).

C. Wstęp rzeczowy

102

Pożądane są wstępy rzeczowe, które wprowadzają korzystającego z wydawnictwa w zagadnienia związane z charakterem wydanych źródeł, ułatwiają przegląd całego zbioru, objaśniają i uzupełniają szczegó-

-
- 95 Lepszy, p. 91; Wolff, p. 87; Kalabiński i Tych, p. 19; Źródła; Walki; Diariusz; Darasz.
  - 96 Lepszy, p. 92; Wolff, p. 88; Kalabiński i Tych, p. 120.
  - 97 Lepszy, p. 93; Wolff, p. 89; Kalabiński i Tych, p. 121.
Darasz; Źródła; Materiały polsko-radzieckie.
  - 98 Lepszy, p. 94; Wolff, p. 90; Kalabiński i Tych, p. 122.
Proces Traugutta; Darasz.
  - 99 Lepszy, p. 95; Wolff, p. 91.
Proces Traugutta; Diariusz.
  - 100 Lepszy, p. 96; Wolff, p. 92; Kalabiński i Tych, p. 123.
Rewolucja 1905; SDKPiL; Carat.
  - 101 Lepszy, p. 97; Wolff, p. 93; Kalabiński i Tych, p. 124; Walki.
  - 102 Lepszy, p. 98; Wolff, p. 94; Kalabiński i Tych, p. 125.
Źródła; Miasta; KPP.

łowo wypadki historyczne wspomniane w wydawnictwie. Wstęp taki może poprzedzać całe wydawnictwo, a jeżeli składa się ono z kilku tomów, to może poprzedzać każdy tom z osobna. Bardziej jednak wskazane jest wydawanie tego rodzaju prac jako osobnych rozpraw.

W wydawnictwach, w których materiały zebrane są w grupy ściśle związane treściowo, a dopiero w ramach tych grup ułożone w porządku chronologicznym, można dawać wstępy przed tymi grupami, choćby one nie wypełniały całego tomu. Wstępy rzeczowe mają paginację arabską wspólną z całym wydawnictwem i ze skorowidzami (46).

D. Wykaz tekstów

103

W wydawnictwach złożonych z większej liczby jednostek (aktów, listów) należy sporządzić wykaz tekstów, które wydawnictwo zawiera. Wykaz stanowią powtórzone nagłówki tekstów z wskazaniem stron (46, 67).

E. Skorowidze i słowniki

104

Należy opracować do przedmowy, nagłówek, tekstu źródłowego, legendy i przypisów skorowidze lub słowniki. W wydawnictwach wielotomowych każdy tom powinien mieć własne skorowidze lub słowniki; do kilku tomów stanowiących zamkniętą całość można dać wspólny skorowidz w ostatnim tomie, jeśli tomy wychodzą wszystkie naraz (46).

105

W słownikach prócz hasła należy podać niezbędne objaśnienia zastępujące przypisy rzeczowe do nazwisk, miejscowości, instytucji, przepisów prawnych itp. występujących w wydawnictwie (93). Słowniki pełnią również rolę skorowidzów.

106

Nazwiska i nazwy miejscowości należy umieszczać w formie najbardziej obecnie utartej i rozpowszechnionej. Przy każdym jednak nazwisku i nazwie miejscowej należy podać także formy występujące w wydawnictwie w brzmieniu tekstu, choćby je nawet zastąpiono inną pisownią lub brzmieniem; te formy znajdują właściwe miejsce w skorowidzu wedle porządku alfabetycznego z odsyłaczami do swej formy zasadniczej. Jeżeli jest więcej osób tego samego nazwiska i imienia, należy je zestawzić w porządku alfabetycznym urzędów, w braku tychże — w porządku chronologicznym (23, 73).

107

Osób i miejscowości stale powtarzających się w wydawnictwie nie podaje się w skorowidzu, co należy zaznaczyć w uwadze umieszczonej na początku skorowidza albo też przy nazwisku czy nazwie miejsco-

103 Lepszy, p. 97; Wolff, p. 93.

Rewolucja 1905 i Źródła drukują wykaz tekstów po tekstach, dotychczasowe instrukcje zalecają drukować wykaz po przedmowie. Listy; Wybór tekstów; Diariusz.

104 Lepszy, p. 99; Wolff, p. 95; Kalabiński i Tych, p. 128.

Walki — skorowidze dla całości. Skorowidze dla tomu — Źródła; Miasta.

105 Kalabiński i Tych, p. 130.

Przykłady słowników nazwisk i przedsiębiorstw przemysłowych: Rewolucja 1905.

106 Lepszy, p. 100; Wolff, p. 96; Kalabiński i Tych, p. 131–132.

Carat; Źródła; błędnie Materiały polsko-radzieckie.

107 Lepszy, p. 102; Wolff, p. 98; Źródła.

wości przez podanie: *passim*. Jeżeli pewna osoba lub miejscowość jest wymieniona często w pewnej części wydawnictwa, to wystarczy podać pierwszą i ostatnią stronicę tej części, łącząc je wielokropkiem.

108

Po skorowidzu imiennym pożądanym jest skorowidz rzeczowy, a jest on konieczny w wydawnictwach zabytków prawnych, społeczno-gospodarczych i z zakresu kultury materialnej. Jeżeli jednak haseł rzeczowych nie ma zbyt dużo i jeżeli zebranie ich w osobnym skorowidzu rzeczowym nie jest z jakichkolwiek względów konieczne, można je umieścić w skorowidzu osób i miejscowości. Przy odsyłaniu do tekstu należy przytoczyć stronicę, jeśli zaś na jednej stronicy jest więcej aktów, to i numer danego aktu.

109

W wydawnictwach często cytujących przepisy prawne można również zestawić skorowidz tych przepisów zamiast objaśnień w przypisach rzeczowych. W skorowidzu takim należy podać daty wydania przepisów, ich tytuły lub przedmiot którego dotyczą, miejsce, gdzie zostały opublikowane. Rolę hasła może pełnić data (układ chronologiczny) albo tytuł względnie przedmiot przepisu prawnego (układ alfabetyczny).

110

Wydawca może zestawić wykaz miar i wag oraz innych jednostek technicznych, jednostek walutowych lub tp. występujących w źródle i opatrzyć ten wykaz niezbędnymi przeliczeniami.

E. Wykaz archiwaliów

111

Wydawca powinien zestawić dla każdego zespołu (zbioru) oddzielnie wykaz sygnatur archiwalnych (bibliotecznych) tych jednostek (poszytów, fascykułów, dokumentów), które przejrzał prowadząc poszukiwania materiału przeznaczonego do wydawnictwa (97). W wykazie umieścić należy również te jednostki archiwalne, w których wydawca nie natrafił na materiał nadający się do wydawnictwa. Celem wykazu jest umożliwienie czytelnikowi kontroli kryteriów wyboru, jakie zastosował wydawca, a równocześnie zaoszczędzenie bezcelowych poszukiwań (46).

F. Omyłki druku

112

Przy końcu wydawnictwa należy podać wykaz omyłek druku oraz sprostowania ważniejszych błędów.

G. Dodatki

113

Przed skorowidzem umieszcza się uzupełnienia, które wpłynęły w ciągu druku i nie mogły już być umieszczone w odpowiednim miejscu w tekście.

108 Lepszy, p. 104; Wolff, p. 100.

109 Kalabiński i Tych, p. 129.

110 Wykaz taki przewiduje § 9 instrukcji w sprawie wydawania lustracji (tekst powielony IH PAN), por. też Instrukcje.

111 Skrócone wykazy archiwaliów: Źródła; Miasta.

112 Lepszy, p. 105; Wolff, p. 102.

113 Lepszy, p. 106; Wolff, p. 103.

Projet de règles pour la publication des sources historiques des XIXe et XXe siècles

Les éditeurs des sources historiques du XIXe et du XXe siècle se servaient jusqu'à présent des Règles pour la publication des sources historiques du XVIe à la moitié du XIXe siècle (Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w., Wrocław, Ossolineum, 1953). Toutefois, la pratique d'édition se développant dans le domaine des sources les plus récentes, crée la nécessité d'établir des règles à part, destinées uniquement aux documents des XIXe et XXe siècles. Cela résulte entre autres des nouvelles formes et types de matériaux d'archives, jusqu'ici non rencontrés, ainsi que du fait que ces matériaux apparaissent en grande masse, de sorte que les méthodes de publication pratiquées jusqu'à présent ne rendent pas possible la transmission de leur teneur au lecteur.

D'autres problèmes — exigeant dans les règles pour la publication des sources les plus récentes un traitement différent de celui prévu dans les instructions pour les sources plus anciennes — consistent à simplifier les textes des documents, en particulier à moderniser l'orthographe, à développer les abréviations etc., ainsi qu'à réduire les notes critiques au profit des index détaillés.

Le présent projet tient compte des dernières discussions et articles consacrés à ces questions, en insérant dans les notes des informations sur la pratique antérieure d'édition et sur les diverses propositions de nouvelles solutions. Partout où c'est possible les règles proposées recommandent des solutions semblables à celles prévues dans les instructions pour les sources plus anciennes, et indique les renvois aux articles de ces dernières afin de faciliter les comparaisons. L'arrangement du projet est proche également de celui des instructions antérieures.